

LLIBRES

DD.AA.: **El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització.** Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat-PAM, Barcelona, 1995, 747 pp.

Des de fa anys, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat promou la recerca col·lectiva sobre temes d'interès per la seva comarca. Com a resultat d'aquesta activitat, ja han estat publicats dos llibres, un dedicat a les guerrilles vuitcentistes i l'altre a les col·lectivitzacions durant el període de la guerra civil de 1936-1939. Aquest llibre s'afegeix a aquest conjunt d'obres, dedicades a estudiar de manera àmplia i detallada temes històrics en l'àmbit del Baix Llobregat, que ja ha donat uns bons resultats i que esperem que continuï amb noves aportacions.

Hem sembla important començar per destacar el marc dins el qual s'ha originat aquest estudi, perquè és una bona manera de fomentar el coneixement de realitats locals i, a la vegada, d'aprofundir en la història. El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat impulsa unes línies de recerca sobre la història de la seva comarca, a través de la realització de treballs col·lectius, que són un model a seguir per altres centres d'estudis de caràcter comarcal o local. Crec que aquesta hauria de ser una pràctica més habitual en els centres d'estudis, sovint excessivament ocupats en publicar les obres dels erudits locals i/o llicenciats universitaris, però mancats d'un

de recerca conjunts, realitzades per més d'un investigador.

No m'estendré més sobre el paper dels centres d'estudis, perquè no em quedaria espai per parlar d'aquest llibre en concret. Abans, però, voldria assenyalar breument la importància d'aquest tipus d'obres, perquè fan una gran aportació al coneixement de realitats locals, però que a la vegada tenen també un interès que traspasa la realitat local. A través de la comparació amb altres estudis locals, aquestes investigacions ens ajuden a precisar interpretacions més generals, a la vegada que mostren la diversitat dels àmbits locals. Es tracta d'un llibre amb un plantejament ambiciós. Estudia un tema complex, com és el pas d'una societat agrària a una d'industrial al Baix Llobregat, en un llarg procés en el qual cal tenir en consideració la gran multitud d'aspectes que hi van intervenir. Tot i que encara ho podria ser més, l'àmbit cronològic és molt ampli, va des del segle XVIII a l'any 1936. A causa de la seva complexitat i magnitud, el llibre no cobreix tota la temàtica per estudiar, ni tampoc completa el marc cronològic. Ens trobem, per tant, tal com ja s'apunta a les pàgines introductòries, davant una primera aproximació, però en la qual ja hi ha esbossades algunes de les principals característiques del procés d'industrialització que va afectar la comarca del Baix Llobregat.

Dins del llarg procés de transformació d'una societat agrària a industrial, els estudis que conté el llibre estan centrats en els seus inicis i les vies de transformació que van seguir. Queda força al marge l'estudi sobre la implantació d'una societat plenament industrialitzada. No es deixen completament de banda els grans temes, però alguns aspectes són només apuntats, sense que s'hi aprofundeixi gaire. Entre les principals mancances, trobem a faltar un major aprofundiment en la transformació que va experimentar l'agricultura baixllobregatina, que, tot i l'expansió de les indústries fabrils, ha continuat essent un sector econòmic molt important al Baix Llobregat fins al dia d'avui. Els canvis que van portar a la preeminència de la producció de fruita i hortalisses, l'aparició de

granges ramaderes organitzades amb mètodes industrials són alguns aspectes presents a l'obra, però tractats de manera insuficient.

Els estudis que presenta cada autor són desiguals, no per falta de qualitat, sinó perquè mentre que alguns tenen un caràcter més general i interpretatiu, els altres són més específics i fan una recerca més detallada. Tot i la diversitat i les mancances, el llibre té una coherència interna al voltant de quatre grans apartats, que agrupen els estudis sobre els elements de transformació de la societat agrària, la industrialització, instruments de desenvolupament i la dinàmica social.

Dels quatre apartats, el de la industrialització és el que presenta una major atenció, mentre que el de la dinàmica social és el que compta amb menys aportacions. Encara que alguns estudis tracten algunes qüestions puntuals, sobre la dinàmica social només hi ha un estudi, és una aproximació a les formes i evolució de l'associacionisme al Baix Llobregat. A manera de síntesi, dona unes línies d'interpretació sobre la transformació de l'associacionisme contemporani, defineix unes tipologies bàsiques, unes perioditzacions generals i aporta un cens que és una important eina per aprofundir en l'associacionisme de la comarca. No conté estudis de caràcter específic com en els altres apartats, cosa que provoca una certa descompensació en l'obra, entre uns temes que són tractats específicament i uns altres més generals. Aquesta diferència però, no invalida la importància de les investigacions publicades. En conjunt, els estudis que conté el llibre ens inicien en la liquidació d'unes estructures pròpies de l'antic règim i en la formació a la comarca del Baix Llobregat d'una societat industrial. Enfront d'una imatge estesa que subordina completament el Baix Llobregat a la ciutat de Barcelona, el llibre deixa palès que, a més d'aquesta important influència externa, el Baix Llobregat també va aportar elements propis de transformació. Queda així matisada, per exemple, la idea que els empresaris i les indústries eren tots de fora la comarca. Amb aquesta perspec-

tiva, la comarca del Baix Llobregat és vista com una entitat territorial pròpia, amb importants diferències comarcals en el seu interior, però amb uns trets comuns que la identifiquen.

Josep Casanovas i Prat

Francisco ERICE: **Propietarios, comerciantes e industriales. Burguesía y desarrollo capitalista en la Asturias del siglo XIX (1830-1885).** Universidad de Oviedo 1995, 2 vol.

Una de les principals característiques de la historiografia dels anys 80 va ser la creixent aparició d'estudis de caràcter regional sorgits al fil del procés de construcció de l'Estat de les autonomies. Entre l'«allau» d'estudis localistes o regionalistes, fonamentats en un tractament presentista del passat, va ressaltar dins dels ambients acadèmics un grup d'investigadors que, interessats en el desenvolupament econòmic de les regions de la meitat nord peninsular, van anar establint noves bases d'investigació que van permetre una aproximació a l'estudi del desenvolupament econòmic espanyol i dels agents socials que el van protagonitzar, des de perspectives totalment diferents a les que havien predominat en la historiografia espanyola dels anys setanta.

A les investigacions de M. González Portilla i A. Escudero al País Basc; de T. Martínez Vara i J. Ortega Valcárcel a Cantàbria; de García Lombardero, J. Carmona i R. Villares a Galícia, cal afegir per al cas d'Astúries, juntament als treballs d'Anes

Álvarez, J.R. García López, G. Ojeda i Vázquez García, els estudis de Francisco Erice sobre la formació històrica de la burgesia asturiana. Les aportacions d'aquests historiadors posaven de manifest, d'una banda, la importància de les burgesies perifèriques en el procés d'abolició de l'Antic Règim, i de l'altra, el seu intens procés de «regionalització» en compartir/ competir en els mateixos mercats, la qual cosa dificultaria la conformació d'una burgesia de base nacional amb projectes comuns consensuats i que explicaria, en última instància, la forma lenta i descompassada en què es va produir a Espanya el trànsit cap al nou règim.

Per tant, tot i ser d'aparició recent i d'haver estat pensada i escrita com a tesi doctoral als anys 80, *Propietarios...*, és participi d'aquestes propostes aleshores novedoses.

Des d'una perspectiva marxista (interrelació entre creixement econòmic, canvi social, ideologia i comportament polític), Erice es proposa com a objectiu principal analitzar els processos configuradors de la burgesia asturiana en relació amb el desenvolupament capitalista de la regió. Per a això construeix un doble camí convergent que permet, al seu parer, d'anar entenent les particularitats que en el cas d'Astúries es van donar dins del procés històric d'homogeneïtzació d'una «classe burgesa». En el primer, s'estudien els processos de «desenvolupament capitalista regional», amb una especial atenció als modes d'acumulació sectoritzats. El segon està destinat a explicar com, a través de la ideologia i de l'acció col·lectiva coordinada en els àmbits polítics i socials, es va anar forjant a Astúries des de la diversitat i l'heterogeneïtat, una «classe homogènia», amb «consciència de classe diferenciada», que a inicis del segle XX farà d'Astúries una regió industrialitzada.

Al parer d'Erice, els trets que permeten comprendre el particular procés de construcció històrica de la burgesia asturiana són quatre. En primer lloc, la varietat i la diversitat de les seves fonts d'acumulació; en segon lloc, el predomini de les rendes de la terra sobre la resta de fonts d'acumulació; en tercer lloc, la im-

portància adquirida pel comerç i les «activitats especulatives» en la configuració d'aquesta burgesia i, finalment, la debilitat de l'acumulació industrial.

En definitiva, *Propietarios...* constitueix un voluminós treball de recerca, però l'excessiva distància entre la seva finalització i la seva publicació l'ha privat d'enriquir-se de les aportacions més recents que, a partir d'un acurat i ponderat individualisme metodològic, conviden a posar més èmfasi en l'individu i la contingència. Un renovat interès per la funció que exerceix l'individu en la història que no és aliè a l'ensulsiada de totes les escatologies revolucionàries amb fonaments més o menys mecanicistes, dels quals encara participa obertament l'obra que ens ha ocupat.

(Traducció: Lourdes Bigorra)

Andrés Hoyo Aparicio

DD.AA: **Pensamiento agrario vasco. Mitos y realidades (1766-1980).** Instituto Vasco de Estudios Rurales (INVER), Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994.

La reivindicació d'una visió interdisciplinària de la història és cada cop més freqüent en l'àmbit universitari tot i que, de vegades, les diferències de llenguatge facin difícil presentar uns resultats del tot satisfactoris. En general el que ha volgut ésser un exercici interdisciplinari acaba resultant una clàssica miscel·lània amb diversos compartiments estancs poc o gens relacionats entre si. Si a aquest problema afegim la intenció d'abastar un llarg període històric, la desconexió entre uns treballs i uns altres encara és més evident. Aquesta reflexió és aplicable al recull que ens ocupa però no solament a ell. En els darrers temps, hem pogut fullejar altres llibres d'aquest tipus, amb títols molt contundents i d'intencions defi-

nitives que patien les mateixes mancances. Potser només sigui un reflex de una realitat constatable: la interdisciplinarietat encara no és prou consolidada entre nosaltres, la qual cosa no ens ha de sobtar si tenim en compte que estem molt instal·lats en la cultura de l'especialització que ha propiciat el desconexament mutu i fins i tot les recances entre historiadors de diferent «especialitat». En tot cas, els responsables de l'INVER són conscients de la problemàtica i deixen clar que aquest recull no és més que una primera aproximació al tema per tal de continuar el debat i obtenir-ne noves aportacions. El recull pot ésser d'utilitat per a tots aquells que estiguin interessats en el món rural, tant en la seva faceta històrica com en l'antropològica i sociològica, disciplines de llarga tradició al País Basc.

El «pensament agrarista» que dona títol al recull és analitzat a partir dels teòrics bascos que, en cada etapa, volgueren donar nous impulsos a la producció agrària de la zona. El tema central del debat, tant en l'etapa final de l'absolutisme com durant la Restauració, és la propietat de la terra. A finals del segle XVIII la dificultat per a la modernització es veurà en la pervivència dels comunals, més tard s'intentarà promocionar el petit propietari tutelat tècnicament per una elit que, a través de l'experiència de les granges-model, intentarà mantenir indirectament el control sobre la producció agrària propiciant-ne l'augment de la rendibilitat.

Els agraristes del XIX mitifiquen el món rural tot construint el mite del «baserri», el mas idíl·lic centre de tot el que significa ésser basc. Aquesta visió ideològica no significa que no es conegui la realitat molt menys afavorida, per això són ells mateixos els que proposen insistentment la necessitat de modernització ja que els pagesos, lluny de voler quedar-se en aquella arcadia rural emigren en massa a les ciutats industrials tot i caure en la proletarització. Salvant les distàncies de cada cas, aquesta mitificació del món rural com també la voluntat de fer-lo més rendible també es troba a la Catalunya del XIX, representada pels autors «pairalistes» i per les

experiències de granges-escola en zones com l'Empordà.

El moviment nacionalista emergent aprofita la visió mitològica de la ruralitat basca, però la seva serà una visió construïda exclusivament per al consum dels habitants de les ciutats. El mite primigeni es basteix sobre una realitat en el fons força menyspreada. No serà fins a les primeres dècades del segle XX, quan des del nacionalisme s'intentarà transformar aquesta visió instrumental en un interès real per als problemes dels pagesos que ja són considerats una força necessària per consolidar el moviment. Només a partir d'aquest moment s'introdueixen premisses més liberals ja que s'ha fet evident que, mentre el mite creix i serveix de bona base per al discurs nacionalista, la realitat del món rural va perdent contingut, també literalment, amb el perill evident que tot allò que es reivindica com a essencialment basc desaparegui del tot o quedi aïllat dins una societat cada cop més industrial. Cal no oblidar que, en bona part del territori, la competència pel sòl entre la indústria i l'agricultura era ja una realitat, una realitat que ha arribat als nostres dies. La preocupació dels agraristes ja no serà solament augmentar la rendibilitat i la competitivitat de l'agricultura en benefici dels grans propietaris i, en segona instància, de la burgesia comercial, sinó com aconseguir que els pagesos tinguin prou al·licients per no deixar la terra per un sou a la fàbrica. En tot cas, el món rural hereu d'aquesta trajectòria històrica afegeix als problemes generals del sector com és l'envel·liment de la població, una molt reduïda implantació de l'associacionisme agrari i paradoxalment en una societat que encara mitifica el «caserío» i els valors ideològics que se li han disposat, una despreocupació força generalitzada per la implantació de tècniques protectores del medi natural.

Elena Masó